

ПРОАКТИВНІ ЗАХОДИ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

У статті розглянуто проактивні заходи, які дозволяють одержати важливу аналітичну інформацію щодо діяльності організованих злочинних спільнот. Дії «на випередження» є перспективним напрямом протидії організованим злочинності.

Ключові слова: організована злочинність, проактивні заходи, аналітична інформація, тактичний аналіз, стратегічний аналіз.

Україна задекларувала своє бажання ввійти до системи європейського співтовариства розвинених демократій і наразі очікує на підписання угоди про асоціацію з ЄС за умови, що виконає необхідні внутрішні процедури. Протидія організованим злочинності є одним із напрямів міжнародної політики ЄС. 25 жовтня 2011 р. Європейський Парламент прийняв резолюцію щодо організованої злочинності в Європейському Союзі, в якій окреслено головні стратегічні напрямки, на які повинні спрямовуватися зусилля держав – членів і Співтовариства в цілому [3]. Зокрема наголошується на важливості вдосконалення європейського законодавства, знищенні вкоріненої на теренах ЄС організованої злочинності мафіозного типу, поліпшенні функціонування європейських структур, які є відповідальними за боротьбу з організованою злочинністю і зміцнення відносин з іншими міжнародними інституціями, розробки заходів протидії у специфічних сферах діяльності організованої злочинності.

Сьогодні в європейських країнах відбувається інтенсивне зближення матеріального та процесуального законодавства окремих країн між собою, що дозволяє більш ефективно використовувати доказову базу, незважаючи на розбіжності в процесуальних формах. Це стосується і наукових досліджень, які

є підґрунтям виваженого й комплексного підходу протидії організованим злочинності. Україна не може залишатись осторонь цих процесів. Отже, на часі питання інтенсифікації дій, спрямованих на протидію діяльності організованих злочинних спільнот, які все частіше виходять за межі однієї країни. У зв'язку з цим слід звернути увагу на проактивні (випереджаючі) заходи, які дозволяють проникнути в закритий світ організованих злочинних спільнот за допомогою кримінальної розвідки і аналітичної інформації. Саме розгляд цієї проблеми і є метою даної статті.

В останні роки на рівні Європи впроваджується новий напрям у протидії злочинності, зокрема, організованим, – так званий підхід *правоохоронної діяльності на основі оперативної інформації – Intelligence Led Policing*. Це специфічна поліцейська діяльність у сфері збирання інформації, яку вважають своєю бізнес-моделлю і філософією управління, де аналіз відомостей (інтерпретація подій або повідомлень) та інформація про злочинність є визначальною для неупередженого прийняття рішення, що прискорює вирішення проблеми зменшення та знешкодження злочинності або її запобігання через стратегічний менеджмент й ефективні правозастосовні стратегії, спрямовані на найбільш небезпечних злочинців. Важливим елементом даного підходу є застосування спеціальних методів розслідування, стратегічного і тактичного аналізу, а також аналізу потенційних ризиків від злочинності [10].

Згідно з Рекомендацією Комітету міністрів Ради Європи (2005)¹⁰ спеціальними методами розслідування є методи, що застосовуються компетентними органами для виявлення і розслідування серйозних злочинів, а також підозрюваних в їх вчиненні, з метою збирання інформації без попередження про це відповідних осіб. До серйозних у даному контексті належать злочини організованих груп і злочинних організацій, бандитизм, тероризм [8]. До спеціальних методів розслідування, які перелічені в Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності, належать: перехоплення повідомлень, контрольоване постачання й електронне спостереження, агентурні операції, заяви, отримані від свідків за винагороду або наданий імунітет, а також

захист свідків, які викривають членів злочинних організацій (статті 20, 24 Конвенції) [1]. Згідно з новим Кримінальним процесуальним кодексом України вони підпадають під визначення негласних слідчих (оперативних) дій.

Злочини, що вчинюються організованими спільнотами, не є випадковими, ізольованими та унікальними подіями. Аналіз злочинності спирається на припущення, що всі злочини можуть бути об'єднані в групи, які мають як загальні особливості, так і відмінні риси. По суті, аналіз є системою, за допомогою якої регулярно використовується зібрана інформація про злочинні події та осіб, які мають стосунок до цих випадків, для того, щоб запобігти й стримати злочинність, а також зрозуміти дії правопорушників. Інформацію, яку одержано за допомогою систематичного аналізу даних, можна використати для підвищення ефективності управління й проведення оперативних заходів [5].

Для дослідження різних злочинних моделей використовується *оперативний (тактичний) та стратегічний аналіз*. Відповідно до стандартних визначень, між ними існує різниця. Оперативний аналіз зазвичай має на меті короткострокові завдання. Стратегічний аналіз націлений на інформаційне забезпечення прийняття рішень на високому рівні та визначення довгострокової політики.

Тактичний аналіз злочинності – це аналіз учинених злочинів з метою оперативного реагування. Основною метою цього виду аналізу є визначення тенденцій злочинності та її моделей. Тактична інформація пов'язує конкретного правопорушника з основною інформацією про моделі дії тієї чи іншої злочинної групи (включаючи її «продукцію», маркетинг (торгівлю), фінансову логістику – стратегію зменшення затрат у діяльності) для вибору методик розслідування, розкриття злочинів, знаходження й затримання підозрюваного, його подальшого засудження.

Стратегічний аналіз злочинності має на меті розв'язання довгострокових завдань. Інформація, що надається завдяки йому, використовується для визначення розміщення ресурсів, включаючи розробку графіків патрулювання і плану антизлочинних операцій. Метою стратегічного аналізу є ідентифікація

незвичної злочинної діяльності на певних рівнях за конкретний проміжок часу, розкриття незвичної діяльності місцевих громад, підвищення ефективності надання поліцейських послуг шляхом диверсифікації потреб громади й можливостей поліції, зменшення або усунення проблем, допомога місцевій поліції в повсякденній діяльності та вирішенні її проблем [2].

Аналіз злочинності застосовується як ефективний запобіжний засіб, який забезпечує цілу низку методів і заходів для розуміння сутності складних відносин між підозрілою особою, злочинною діяльністю та обставинами, що сприяли їй. Такий аналіз злочинності використовується на практиці для запобігання і стримування як усієї злочинності, так і різних її видів. Застосування оперативного аналізу в ході досудового розслідування і стратегічного аналізу в межах формування напрямків правоохоронної політики відіграє дуже важливу роль. Що стосується, насамперед, тактичного аналізу, то надзвичайно доречно, щоб аналітики злочинності брали участь у складному розслідуванні із самого початку або тоді, коли складність процесу стає очевидною. Для стратегічного аналізу першочерговим завданням є чітка постановка мети. Для того щоб скласти якісний звіт із стратегічного аналізу, потрібно дати відповіді на деякі з основних питань: коли? що повідомлено? ким? як це зроблено? і чому? [4].

Слід пам'ятати, що ризик, викликаний організованою злочинністю в окремому регіоні, країні, може залежати від кількох факторів: 1) небезпечності угруповання; 2) вразливості легальної економіки; 3) обсягу (ступеня) нелегальної економіки; 4) географічного розташування; 5) ефективності законодавчого примусу, який, у свою чергу, залежить від впливу програм боротьби з організованою злочинністю [7, с. 32].

Аналіз злочинності (аналіз розвідувальної інформації) визнаний органами кримінального переслідування як корисний інструмент, який упродовж майже 30 років успішно використовується, в першу чергу, Інтерполом, Європолем, приватними агентствами. У 1992 р. Інтерполом було прийнято таке його визначення: це ідентифікація та забезпечення спостереження взаємозв'язків між

даними щодо злочинів та іншими відомостями, потенційно пов'язаними із злочинами, у практичній діяльності поліції та судових органів. Основне завдання цього аналізу – допомога правоохоронцям, політикам і особам, які приймають рішення щодо протидії злочинності, в подоланні невизначеності, а також забезпечення вчасного відвернення загроз й аналітична підтримка оперативної діяльності [5].

У структурі Інтерполу функціонує підрозділ аналізу злочинності (The Criminal Analysis Sub-directorate – CAS), який є частиною спеціалізованого директорату аналізу злочинності цієї організації, що забезпечує аналітичну підтримку Генерального Секретаріату. У штаб-квартирі в Ліоні (Франція) працюють 11 аналітиків, а в регіональних бюро – ще три особи. CAS на сьогодні складається з трьох основних аналітичних служб: відділу аналізу оперативної інформації, відділу стратегічного аналізу, відділу визначення і відвернення ризиків і консультацій з аналітичних справ. Структура, що працює в тісному зв'язку з іншими спеціалізованими підрозділами з боротьби із злочинністю, забезпечує аналітичну підтримку Інтерполу в усіх питаннях, які належать до компетенції цієї організації [5].

Європол також активно займається аналітичними дослідженнями. У його складі працюють понад 30 висококваліфікованих аналітиків, які реалізують як стратегічні проекти (щорічні доповіді щодо оцінки загроз організованої злочинності на континенті), так і оперативні, пов'язані із знешкодженням того чи іншого злочинного угруповання чи кримінального ринку товарів або послуг.

На важливість використання розвідувальних даних та збирання оперативних відомостей про активність організованих груп та злочинних організацій для ефективного міжнародного співробітництва вказано в Дублінській декларації «Протидія організованій злочинності через партнерство», прийнятій на першому європейському конгресі з партнерства між державним і приватним сектором у питаннях боротьби з організованою злочинністю 20-21 листопада 2003 р. [9].

Звернімо увагу і на таке. У багатьох європейських країнах перед тим, як

розробляти і впроваджувати запобіжні заходи, проводиться *оцінка ризиків (risk assessment)* стосовно того чи іншого виду злочинності. *Визначення і подолання ризиків злочинності* – це завдання, яке полягає в систематичному й ґрунтовному вивченні зовнішніх ризиків злочинності, які загрожують певному об'єкту: споруді, продукту, послугі, моделі ведення бізнесу або іншим об'єктам, що можуть бути певним чином пов'язані із злочинністю. У першу чергу, аналізується ймовірність вчинення злочину та можлива шкода, яку зазнають певні об'єкти.

Традиційно зусилля аналітиків сфокусовані на відстеженні небезпечних осіб (у той час як нелегальні (злочинні) ринки і дії мають другорядне значення), новий же підхід визначає продукти й ринки з високим ступенем ризику (ураховуючи, що їх виявлення буде мати більше значення і дозволить виявити небезпечних правопорушників). Іншими словами, якщо правильно визначити кримінальні ринки та дії, то можна чітко визначити сферу інтересів правопорушників. Це важлива відмінність, оскільки навіть ринки, що раніше не входили до сфери інтересів організованої злочинності, можуть бути визначені в процесі такого аналізу, що, у свою чергу, дозволить ужити належні профілактичні заходи. Перехід до аналізу ринків вимагає знання ринкових процесів. За даними спеціальних досліджень взаємозв'язку незаконних ринків та організованої злочинності, змінними величинами для виміру ризиків є такі категорії, як постачання, попит, регулятори і конкуренція [3].

У розкритті законспірованої організованої злочинної діяльності корисним є знаходження так званих «індикаторів» організованої злочинної діяльності, які можуть бути такими: роль певних організацій у неформальній економіці й на «чорному» ринку, обсяги обігу грошей тієї чи іншої організації, а також її доходи, здатність до впровадження складних заплутаних операцій тощо. Деякі країни враховують такі індикатори. Наприклад, федеральне відомство кримінальної поліції ФРН вираховує так званий «потенціал організованої злочинності». Таким чином, індикатори повинні використовуватись для оцінювання нелегальних ринків, функцій та ступеня впливу окремих організацій

або кримінальних мереж на ці ринки.

Італійські дослідники, у свою чергу, запропонували вивчати рівень небезпечності організованої злочинності за допомогою таких показників: тривалість злочинної діяльності угруповання; складність його структури; вид злочинної діяльності; тип комунікаційної системи та її ефективність; рівень проникнення в соціальне, економічне та інституційне життя; гнучкість структури угруповання; ступінь її «проникнення» та форма устрою; фінансова здатність і можливість управляти й відмивати гроші; масштаби незаконного капіталу; рівень застосованих злочинних технологій; рівень жорстокості (насильства) всередині угруповання; рівень жорстокості за межами угруповання; рівень зв'язку та співробітництва з іншими організованими злочинними угрупованнями; системи передачі внутрішніх цінностей; ефективність внутрішньої системи спільноти; здатність угруповання приховувати свою діяльність; рівень співмірності в її внутрішньому устрої (організації); рівень агресивності такого устрою [7, с. 32].

Підсумовуючи, можна зробити наступні висновки щодо підвищення результативності діяльності, спрямованої на скорочення негативного впливу організованої злочинності в Україні.

Перш за все, в контексті випереджаючого підходу, необхідно переходити від аналізу окремих злочинів, скоєних організованими групами і злочинними організаціями, до відстеження всієї злочинної діяльності організованих спільнот, ролі кожного з її членів. У зв'язку з цим слід ширше використовувати аналітичні можливості органів кримінальної юстиції – суб'єктів протидії організованим злочинності, які мають збирати дані (інформацію), що допомагає зрозуміти фінансове підґрунтя й рівень проникнення організованих груп та злочинних організацій до легальної економіки. Вважаємо, що цим може займатися спеціальна (аналітична) міжвідомча група, до складу якої входять представники різних органів кримінальної юстиції, які мають право проводити оперативно-розшукові заходи та здійснювати досудове розслідування, а також експертно-науковці. Метою роботи групи є вироблення контрзаходів із захисту легальних

секторів економіки, а також, у разі потреби, окремих організацій, підприємств. Слід звернути увагу на важливість вивчення криміногенної ситуації в певному районі (регіоні), галузі економіки тощо за допомогою тактичного й стратегічного аналізу.

Ще раз звернемо увагу на те, що саме така діяльність вважається проактивною і в даний момент є пріоритетною в роботі Європолу, Євроюсту, ОЛАФа, а також інших правозастосовних органів ЄС, з якими Україна в майбутньому буде більш тісно співпрацювати. Головною «зброєю» кримінальної розвідки є інформація, і українським охоронцям правопорядку вкрай важливо долучитись до вироблення європейського механізму правоохоронної діяльності на основі оперативної інформації, оскільки тільки застосування нових підходів може сприяти виявленню і припиненню організованих форм транснаціональної злочинності або викриттю надскладних зовнішньоекономічних злочинів, які, як правило, пов'язані з «допомогою» вітчизняних, а інколи й зарубіжних представників влади та управління, а отже, є вельми завуальованими і складними для розкриття.

Тому дуже актуальним залишається, на наш погляд, питання створення аналітичних підрозділів, які б слугували «мозковими центрами» для впровадження у практичну діяльність таких заходів, які б дозволили узгоджено працювати у сфері контролю організованої злочинності, змінюючи підходи силових відомств від реактивного до запобіжного, що дозволило б зосередитись на зменшенні сприятливих можливостей для функціонування організованих злочинних спільнот.

Список літератури:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [Електрон. ресурс] : прийнята резолюцією 55/25 Ген. Асамблеї від 15 листоп. 2000 р. ; ред. від 04.02.2004 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_789&p=1228117189160723.
2. About Crime Analysis [Електрон. ресурс] : Crime Analysis Unit // City of Tempe. Arizona. – Режим доступу : http://www.tempe.gov/CAU/about_ca.htm.
3. *Albanese J. S.* Risk Assessment in Organized Crime Developing a Market and Product-Based Model to Determine Threat Levels / *J. S. Albanese* // *Journal of Contemporary Criminal Justice*. – 2008. – Vol. 24. – № 3. – P. 263–273.

4. *Aromaa K.* European Experiences in Preventing Organised Crime: Field Studies of Best Practices by a Council of Europe Expert Group / K. Aromaa // European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations. – 2006. – № 50. – P. 13–33.

5. Criminal Intelligence Analysis [Электрон. ресурс] // Interpol. – Режим доступа : <http://www.interpol.int/Public/CIA/Default.asp>.

6. European Parliament resolution of 25 October 2011 on organised crime in the European Union [Электрон. ресурс]. The European Parliament. – Режим доступа : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=reference=P7-TA-2011-0459&language=EN>.

7. Measuring Organised Crime in Europe / T. V. Beken [and etc.] ; Institute for International Research on Criminal Policy, Gent University. – Maklu Publishers, 2004. – 251 p.

8. Recommendation Rec (2005) 10 of the Committee of Ministers to member states on «special investigation techniques» in relation to serious crimes including acts of terrorism [Электрон. ресурс] : (adopted by the Committee of Ministers on 20 April 2005 at the 924th meeting of the Ministers' Deputies) // Council of Europe. – Режим доступа : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=849269&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>.

9. The Dublin Declaration [Электрон. ресурс] : resulting from those attending the first European congress on «Tackling Organised Crime in Partnership» : Held at the Royal Hospital, Kilmainham, Dublin, Ireland on 20 and 21 November 2003 // Tackling Organised Crime in Partnership. – Режим доступа : <http://www.tocpartnership.org/orgcrime2003/website.asp?page>.

10. *Tilley N.* Problem-Oriented Policing, Intelligence-Led Policing and the National Intelligence Model [Электрон. ресурс] / N. Tilley // UCL Jill Dando Institute of Crime Science. – Режим доступа : http://www.jdi.ucl.ac.uk/downloads/publications/crime_science_short_report.pdf.

***Шостко Е. Ю.* Проактивные меры как составляющая эффективного противодействия организованной преступности.**

В статье рассмотрены проактивные меры, позволяющие получить важную аналитическую информацию о деятельности организованных преступных сообществ. Действия «на опережение» является перспективным направлением противодействия организованной преступности.

Ключевые слова: организованная преступность, проактивные меры, аналитическая информация, тактический анализ, стратегический анализ.

***Shostko O. Y.* Proactive measures as a part of an effective counteraction of organized crime.**

The article deals with proactive measures to obtain important intelligence on organized crime. Action "on an advancing" is a promising trend to combating of organized crime.

Key words: organized crime, proactive measures, analytical information, tactical analysis, strategic analysis.